

Alexandru Lăpușneanu – eseu de stabilire postumă a discernământului *

Motto: „...Credința mea (este) că într-un viitor îndepărtat omul va deveni o ființă mult mai aproape de perfecțiune decât astăzi.“

CHARLES DARWIN

Expunere de motive

Demersul, de nuanță oedipiană, are mai mult caracterul unui exercițiu de stil, a unei exersări de gnozii și fazii. Autorul dorește să-și definească un model de expertiză, să parcurgă rațional posibilitățile de examinare a unui personaj de acest gen. Rezultatul acestei încercări de expertiză: „Alexandru Lăpușneanu este sau nu este în deplinătatea facultăților sale mintale, are sau nu discernământul diminuat sau abolit?“ este strâns legat și de marea problemă a maturizării ființei umane, a relației acesteia cu autoritatea, paternă la origine, profesională și socială ulterior. Independent de rezultat, de posibilitatea precizării unui diagnostic, combustibilul care alimentează atât interesul autorului cât și al cititorilor sau auditoriului acestei lucrări, își trage originea din subteranele cu caracter arhetipal ale dezvoltării ontogenetice a relației cu autoritatea.

Desigur că în aprecierea discernământului unei persoane, trebuie să avem noi înșine discernământul integru sau mai precis cât mai mult discernământ. Cu cât avem o mai

* Lucrare comunicată (prin intermediul colegului dr. Lucian Alexandrescu, în poster, eu neputând participa) la Conferința de la Timișoara din 1986-1987 (nu-mi mai amintesc exact). Prof. M. Lăzărescu o citează în amintirile sale („Culorile nostalgiei“, Ed. Imprimeriei de Vest, Oradea, 1997, pag. 99) datând greșit în 1979, ca pe „o lucrare ce avea un subtext virulent subversiv față de regimul la putere“. Am avut onoarea să fie citită și apreciată și de dl. Prof. Pamfil.

pronunțată componentă narcisică în personalitate, presupunând prin ipoteză că nu sîntem demenți sau imbecili, cu atît încrederea într-un altcineva devine mai greu de realizat și rezultatul expertizei pe care ne-am propus-o va înclina către extrema lipsei de discernămînt. Cu alte cuvinte egofilia ne va face mai neîncrezători, iar „alteritatea“ mai permisivi și mai puțin aspri în aprecieri.

Odată expuse motivele rămîn de precizat *materialul și metoda*. Materialul este constituit parțial de nuvela lui Costache Negruzzi și în rest de toate referirile la personaj, chiar contradictorii, aflate în bibliografia cercetată. Metoda este predominant deductivă și analiza personalității domnitorului va fi făcută prin prisma concepției clinico-nozologice care, cel puțin la nivel simptomatologic și sindromologic, a fost destul de puțin modificată pînă în prezent.

Fapta penală, dacă se poate numi așa, a lui Alexandru Lăpușneanu, a fost aceea a asasinării cu premeditare a 47 boieri români. Noi *nu judecăm* cazul, nu apreciem gravitatea faptei și nici nu hotărîm pedeapsa, aceasta o va face instanța. Misiunea noastră de psihiatri este aceea de a stabili, în măsura în care ne este posibil, dacă inculpatul a fost sau nu a fost, în momentul săvîrșirii crimei, în deplinătatea facultăților sale mintale, dacă poate fi considerat ca avînd în momentul respectiv disценămîntul integru, diminuat sau abolit. Trebuie să stabilim, așa cum ne impune rigoarea științifică a unei examinări psihiatrice medico-legale, stabilită în Franța de exemplu, prin „circulara Chauvièr“, încă din 1905, cel puțin următoarele:

1. Dacă acuzatul era în stare de demență în timpul actului;
2. Dacă examinările de specialitate ne revelează la el anomalii sau fenomene morbide psihice de natură să-i afecteze discernămîntul și

3. Avînd în vedere că este vorba de un personaj care a ocupat un loc important în aparatul puterii, expertul trebuie să se pronunțe și asupra unui al treilea punct, de importanță axiologică și anume dacă subiectul avea capacitatea mintală necesară pentru a evalua amploarea consecințelor imediate și pe termen lung ale actelor sale. Dificilă sarcină. Mai cu seamă avînd în vedere imposibilitatea unei

examinări directe precum și informațiile puține și chiar contradictorii, în orice caz de mîna a doua, existente la dosar.

Înainte de a porni la această dificilă întreprindere ni se poate pune însă următoarea întrebare: *Este oare psihiatria în stare să se pronunțe asupra unui fapt atît de important?* Este capabil psihiatrul, cu uneltele pe care i le oferă știința lui, să refere într-o problemă de acest gen? Întrebarea ne poate fi pusă de oricine și în primul rînd de avocații apărării, mai ales în situația în care ne-am pronunțat pentru lipsa de discernămînt a clientului lor. Este un fapt bine cunoscut de psihiatri că validitatea științei lor a fost mult mai aprins invocată, comentată și contestată sub bolțile palatelor de justiție decît în universități. În ciuda antipsihiatriei care prin americanul Thomas Szasz de exemplu, contestă vehement psihiatriei capacitatea de a se pronunța în cauze penale, o sută cincizeci de ani de experiență clinică ne permit ca, fără orgoliu, să răspundem afirmativ. Psihiatrul poate mai bine decît oricine să pătrundă în labirintul întortocheat și întunecos al „persoanei aproximative” a inculpatului.

Reuniunea de la Sienna din 1975 analizează problema din mai multe puncte de vedere. Există un *punct de vedere al juristului*. Acesta susține că psihiatrul, d.p.d.v. medico-legal, are în primul rînd sarcina să ajute judecătorii și administratorii, la tribunal sau în cadrul sistemului penal, să înțeleagă starea mintală a unui acuzat sau a unui delincvent. Judecătorul dorește să știe dacă inculpatul poate fi considerat ca responsabil pe plan criminal și în ce grad. Psihiatrului îi este însă imposibil să evalueze atît de precis partea de liber arbitru și prin urmare responsabilitatea unui subiect așa cum doresc juriștii. El poate cel mult să descopere prin metode medicale și subliniem, alături de Henri Ey, această precizare: prin *metode medicale*, doar dacă delinquentul suferă de o boală mintală și dacă beneficiază sau nu de tratament de specialitate.

Din *punctul de vedere al criminologului* părerile diferă în funcție de școala de care aparține acesta. Criminologia este agitată de conflicte interne și există mai multe școli cu păreri divergente, dintre care pot fi citate ca extreme școala neopozitivistă și criminologia radicală. Asupra unui punct însă

toate școlile sînt de acord și anume asupra faptului că există trei moduri de a vedea crima: sub unghi juridic, sub unghi social și sub unghi psihologic sau individual. Din acest ultim unghi trebuie să privească și să acționeze, după părerea criminologului, psihiatria, prin ramura ei medico-legală.

Se menționează în raportul reuniunii de la Sienna și un *punct de vedere al delincventului*. Acesta pornește de la principiul că detenția este ceva irațional și dăunător. Prin urmare, în măsura în care psihiatrul contribuie la întemnițarea delincventului, el este inamicul acestuia. Psihiatrul ar trebui să sprijine delincventul și nu sistemul penal. Delincventul se teme de psihiatru și are resentimente față de acest om care deține o anumită putere în „jocul care se joacă la tribunal”. El afirmă că psihiatrul străbate prin metode specifice tragedia umană a fiecăruia, pentru a face apoi uz de informațiile obținute, în detrimentul delincventului. Inculpatul se poate simți umilit pînă în adîncul ființei lui atunci cînd se aude descris în public ca „un nebun”, „un instabil”, o „persoană inaptă de orice sentiment uman”, „un om periculos”.

Există în fine și un *punct de vedere al sociologului* din care se fac următoarele precizări: Astăzi delincvenților le este teamă de psihiatru deoarece acesta are puterea de a mări durata pedepselor și pentru că el îl poate marca pe condamnat cu un stigmat suplimentar, acela al instabilității mintale. Dacă puterea psihiatrilor solicitați ca experți este mare, ei sînt în realitate destul de puțin siguri în prognosticurile lor, mai ales cînd este vorba de a defini pericolul pe care îl reprezintă un delincvent; prin urmare, ei au tendința de a exagera riscurile. Mai mult, tratamentul psihiatric nu reduce frecvența recidivelor.

Pentru a concluziona, reamintim unul din principiile de bază ale medicinei, care este și trebuie să fie și al psihiatriei și anume acela că *misiunea medicului constă în a fi alături de bolnav și împotriva bolii*.

Pe scurt, în toate codurile penale din lume există o distincție fundamentală între actele determinate de boli și cele determinate de mobiluri sau motive fără caracter patologic. Sarcina, chiar datorită, de a le deosebi unele de

altele revine nu judecătorului ci psihiatrului sau mai precis amîndurora, unuia din perspectiva aprecierii normalității și celuilalt din perspetiva aprecierii bolii. Cu aceasta considerăm că am răspuns la întrebarea „Dacă psihiatria poate sau nu, are dreptul sau nu să se pronunțe și să refere în probleme penale sau civile?”.

Revenind la cazul nostru, o *scurtă trecere în revistă a epocii* ne va familiariza cu atmosfera în care s-a produs fapta. Moartea lui Ștefan cel Mare a lăsat Moldova descoperită în fața uriașei forțe în expansiune a giganticului Imperiu Otoman. Marele domnitor avusese curajul să înfrunte colosul dar și înțelepciunea să-i plătească tribut. Așa cum se întîmplă de obicei atunci cînd ai ghinionul să fii vecin cu un mare imperiu în expansiune, orice înfruntare a acestuia constituie un pretext de anexiuni teritoriale și de creștere a tributului. Încă de la moartea lui Ștefan cel Mare, Moldova plătea un tribut de cîteva mii de galbeni și cedase turcilor Chilia și Cetatea Albă. În 1552, cînd a urcat în scaun Alexandru Lăpușneanu, Imperiul Otoman ocupase sudul Basarabiei pînă la Tighina. Ungaria era pașalic. Cele trei țări române erau doar vasale dar, cu excepția graniței de nord cu Regatul Poloniei și Marele Cnezat al Lituaniei, erau înconjurate pe cca 80% din frontiere de Imperiul Otoman. Taratul rus, favorabil Moldovei, ajunsese cu granița abia pe undeva pe dincolo de Nipru. Mai aproape erau tătarii din Hanatul Crimeii, aliați naturali ai turcilor. Pentru toate cele trei țări românești se punea problema supraviețuirii etnice, lingvistice, religioase, în fața molohului otoman. Atitudinile politice posibile variaua între două extreme: păstrarea neștirbită, din ce în ce mai dificilă, a independenței și a ființei etnice și spirituale și turcire care era scopul final al otomanilor. Au existat multe cazuri de turcire și din păcate chiar printre fii de domn (vezi cazul Iliăș, fiul cel mare al lui Petru Rareș și deci nepotul lui Ștefan cel Mare, care a renunțat la domnie, s-a turcit și a primit de la sultan funcția de pașă de Dristor). Au existat în același timp și exponenți ai celeilalte atitudini extreme, de respingere totală și de luptă înverșunată, cu prețul vieții chiar,

împotriva a tot ceea ce era turcesc. Între cele două extreme și-a găsit loc de curgere cuminte și lipsită de îngîmfare, poporul român care, plătind prețul nobil al sîngelui unora și rușinea renegării celorlalți, a reușit, în pofida tuturor vicisitudinilor, să-și păstreze ființa.

Un loc aparte în procesul de supunere și exploatare a țărilor române, ceea ce arată că turcirea unora nu inspira prea multă încredere sultanului, l-au jucat grecii fanarioți care, fiind străini, puteau fi folosiți și ei se pretau la aceasta în scopul îmbogățirii personale, ca instrumente, mai sigure decît pămîntenii turciți, pentru exploatarea localnicilor și promovarea intereselor turcești. O parte mică dintre acești greci fanarioți s-au românizat și au dat ulterior nume sonore în lupta antiotomană.

Scurtînd aceste digresiuni neimportante pentru scopul nostru, trebuie să mai amintim totuși două fapte care completează tabloul împrejurărilor în care a venit la domnie Alexandru Lăpușneanu. Este vorba de asasinarea domnitorilor de către boieri și asasinarea boierilor „trădători” de către domnitori.

De la moartea lui Ștefan cel Mare și pînă la prima domnie a lui Lăpușneanu, adică în 48 ani, s-au succedat în Moldova 8 domnitori (Ștefan a domnit singur 47 ani). Perioada de domnie a scăzut deci progresiv, variînd între 12 ani și 3 zile. Din cei 8 domnitori, 4 și-au pierdut domnia, fiind asasinați de boieri sau de succesori, în urma trădării boierilor. Unul dintre ei a murit otrăvit de soția sa, la fel ca Lăpușneanu. Unul dintre cei care au supraviețuit domniei a fost călugărit după ce i s-a tăiat nasul. Erau totuși niște timpuri vitrege, în care meseria de domnitor nu te scutea ba dimpotrivă te expunea la o mulțime de riscuri, cel mai important fiind moartea sau pierderea domniei în urma trădării boierilor.

Aceștia din urmă erau împărțiți în două tabere mari: unii filo-poloni și ceilalți filo-otomani. Fiecare voia domn din tabăra lui și complota împotriva domnitorilor din tabăra opusă. Au existat din ambele tabere refugiați în țările către care li se îndreptau opțiunile. Unul dintre acești 8 domnitori care i-au precedat la domnie lui Lăpușneanu,

anume Petru Rareș, fiul lui Ștefan cel Mare și socrul lui Lăpușneanu, deși militar talentat și diplomat abil, încercând să se emancipeze de suzeranitatea și a turcilor și a polonezilor, a reușit să determine doar o invazie turco-polonă în urma căreia și-a pierdut domnia. În locul lui, a fost pus domn de către turci un Ștefan de tristă faimă, supranumit Lăcustă. Pentru a-și recăpăta scaunul, Petru Rareș a trebuit să opteze și a optat pentru suzeranitatea turcească și implicit pentru război împotriva Poloniei.

Un al doilea fapt care mai trebuia amintit este acela că pedepse cu moartea, care la nobili se executau prin tăierea capului, au fost și înainte de Lăpușneanu, dar desigur că nu cu atâtea victime. Vina era una singură și anume trădarea.

Un examen somatic al lui Lăpușneanu este greu de făcut avînd în vedere sărăcia datelor. Portretul de la mînăstirea Slatina, ctitorită de el, nu ne spune mare lucru. Putem deduce însă că nu prezenta malformații sau diformități, deoarece legile nu permiteau alegerea ca domn a unui om însemnat cu un stigmat fizic.

A fost *ales* domn (și aceasta presupune ceva calități de lider cum ar fi îndrăzneala, stăpînirea de sine, energia, prestața etc.) de partida poloneză și impus țării cu ajutor militar polonez și rusec. Înainte de a fi numit domn se numea Petre și era stolnic. Istoricii ne oferă despre Lăpușneanu păreri contradictorii. Iată ce ne spune despre el Nicolae Iorga: „În Alexandru Lăpușneanu își găsisese în sfîrșit Moldova un exemplar corespunzător lui Mircea munteanul. Ca și acela, era și acest fiu al femeii din Lăpușna, un prieten al morții și al chinului, cu care se îndeletnicea neconținut față de nenorocirii săi supuși. Multe *mii* de nenorociți păcătoși trebuiră să ispășească cu viața ușoara lor vină, alții pierdură lumina ochilor, pentru ca să nu mai poată nemeri drumul rătăcirii. Preoți căzură sub ochii lui ca trădători față de „maiestatea“ domnească și mirosul sîngelui boieresc gâdila delicatu-i nas de cunoscător. De altfel Alexandru era un om bolnav cu ochii roșii — îl chinuia o „scaturigo quaedam“ — și boierii rămași în viață vedeau în aceasta o pedeapsă a cerului

pentru nelegiuirile sale". Constantin Giurescu emite o altă părere, îl numește pe Alexandru Lăpușneanu un mare nedreptățit și încearcă să-l reabiliteze.

Există referiri biografice la *antecedentele heredo-colaterale*, ca să spunem așa, ale lui A. Lăpușneanu. Se spune despre el că a fost fiul nelegitim al lui Bogdan al III-lea, cel Grozav, fiul lui Ștefan cel Mare, deci frate vitreg cu Ștefăniță Vodă pe care Iorga îl numește *nebunul* de Ștefăniță Vodă. Mama lui Lăpușneanu, despre care nu se știe dacă a mai avut sau nu și alți copii, „era o Anastasia, al cărei frate era în 1537 vameș la Lăpușna.”

Despre Ștefăniță Vodă se știe că era iute la mînie, bănuitor, îi plăceau războaiele pe care nu le aștepta ci le căuta, era temut de boierime din care o parte a pribegit. Grigore Ureche spune despre acest frate vitreg al lui Lăpușneanu că „semăna întru totul cu firea bunicului său, marele Ștefan, că la războaie îi mergea cu noroc, tot izbîndea și lucrul său îl știa purta, măcar că era tînăr de zile, amîntrilea era om mînios și prea lesne vărsa sînge.” Se mai spune despre el că a fost otrăvit de soția sa, la fel ca despre Lăpușneanu. Și progenitura lui Lăpușneanu cu soția sa Ruxandra, fata lui Petru Rareș (și a doamnei Elena pe care Lăpușneanu pune să o sugrume aflînd că unelțește împotriva lui), progenitura lor deci (au avut 13 copii din care 11 fete și 2 băieți) ne spune ceva despre *personalitatea, temperamentul* și poate chiar despre *biotipul* lui. Trebuie să fi fost mai degrabă picnic decît leptosom, probabil un extrovertit și nu un introvertit, o structură stenică și nu astenică.

Despre fiul lui Lăpușneanu, Bogdan Vodă, se spune că era blînd și cucernic. „Nici la carte nu era prost, la călărie era sprinten, cu sulița la halcă nu avea lesne potrivnic, săgeta din arc cum nu se putea mai bine. *Dar* nu se sfătua cu cei bătrîni, căuta tovărășia celor tineri cu care, iubind glumele și jocurile copilărești, risipi averea domnească”.

Vîrsta lui Lăpușneanu poate fi și ea dedusă cu oarecare aproximație. Tatăl său natural, Bogdan al III-lea, a murit în 1517, lăsîndu-l pe Ștefăniță de 9 ani. Avînd în vedere că Lăpușneanu s-a căsătorit cu Ruxandra în anul înscăunării

(1552) și că pînă în 1568 au avut 13 copii, înseamnă că moartea l-a surprins la o vîrstă încă aptă de procreare, deci sub 60 de ani și cel puțin de 51 de ani. Este posibil deci, ținînd seama că omorîrea boierilor s-a petrecut cu 3-4 ani înainte de moartea sa, ca la motivația inconștientă a faptei să fi contribuit, prin supracompensare și primele semne majore ale preinvoluției de la 48-52 de ani (scăderea globală a tuturor performanțelor fizice și psihice, diminuarea potenței etc. concomitent cu accentuarea egofilică a personalității).

În ce constă de fapt *fapta* lui Alexandru Lăpușneanu? În aceea că, în timpul celei de-a doua domnii (1563-1568) a invitat la curtea din Iași „boierii, după obicei, care au venit negîndindu-se la primejdie. Lefegiii lui Lăpușneanu, care erau străini, instruiți în taină de acesta, închis-au poarta și ca niște lupi într-o turmă fără păstor au intrat într-înșii, de-i snopiia și-i înjunghia, nu numai boierii ci și slujitorii. Nici alegea pre cei vinovați, ci unul ca altul îi punea sub sabie, cădea mulțime, de pe zăbrele săriia afară de-și frîngia picioarele. Și au pierit atuncea 47 de boieri, fără altă curte ce nu s-au băgat în seamă”. Așa s-au desfășurat evenimentele.

Deși Alexandru Lăpușneanu era domn și aserțiunea, de o superbă megalomanie, „Statul sînt eu”, făcută cu 150 de ani mai tîrziu de regele unei țări considerate ca fruntea civilizației universale din acel timp, era perfect valabilă și pentru el, domnitorul avînd în țările române, ca de altfel în toate țările din acel timp, puteri absolute și drept de viață și de moarte asupra tuturor supușilor săi, fapta săvîrșită de el prin omorîrea celor 47 de boieri are în ea ceva nefiresc chiar și pentru acele timpuri în care omorul sau mutilările erau atît de frecvente. Ceva care o înscrie în categoria actuală a omorului deosebit de grav.

În primul rînd numărul celor asasinați, 47, este fără precedent. Și mai înainte fusese pedepsiți boierii, dar cîte unul doi și din timp în timp, nu 47 și nu toți odată. (Are Grigore Ureche în letopisețul lui, o „necazanie” adică învățătură și certare celor mari și puternici, în care printre altele spune — „Mai bine ar fi pentru blîndețe să-l asculte

și să-l iubească și cu dragoste să-i slujească, decât de frică și de groază să i se plece. Că cela ce-i este voia să se teamă atîta norod di un om, trebuiește și el să se teamă de toți, că tot vărsătorul de sînge de frică face să-i ia spaima și să se teamă toți de dînsul...”).

Acest *omor colectiv și multiplu*, alături de altele asemănătoare deși de mai mică amploare ale altor domni încurajați de puterea suzerană care prin aceasta slăbea puterea țării și putea să o stăpînească și să o jefuiască mai ușor, a contribuit din plin la distrugerea clasei conducătoare a boierilor pămînteni din „partida națională” și la înlocuirea ei cu „boieri levantini, greci sau parveniți care nu se distingeau prin nici o virtute. Puținii membri ai vechilor familii (boierești) care se mai găseau, erau prea neliniștiți și prea înclinați spre necredință ca să mai poată fi lăsați... multă vreme în slujba țării. De aceea ei pribegeau cu duiumul cînd din Constantinopol venea vreun domn neplăcut sau cînd un stăpînitor... pornea pe cărarea nenorocită a stoarcerii și uzurpării.

Noua patrie pe care o căutau era Polonia. Aici se deprindeau cu un lux dăunător, adoptau moravuri străine și batjocoreau „barbaria” de acasă, în loc să contribuie la îndreptarea acestor împrejurări. Erau mai ales întotdeauna gata de răscoale...”

Aceasta, referitor la criteriul cu valoare axiologică al expertizei noastre, ne întărește în convingerea că Alexandru Lăpușeanu nu avea capacitatea mintală necesară pentru a prevedea urmările pe termen lung ale faptei sale.

Supărat pe țară pentru că nu-l mai vrusese, avînd o voință de putere ieșită din comun, ceea ce trădează și o structură paranoiacă, înclinată către hipervalorizare dacă nu chiar către megalomanie, el vrea cu tot dinadinsul să fie domn, cu orice preț — „Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau!”. În prima domnie se înscăunează cu ajutor polonez, în a doua nu se dă înapoi de la a solicita și a obține, contra unor sume imense, ajutor turcesc. Dacă acest lucru a însemnat la Petru Rareș abilitate diplomatică deoarece acesta promova interesele țării în același timp cu

cele personale, la Alexandru Lăpușeanu nu a însemnat decât lipsă de scrupule în alegerea mijloacelor pentru obținerea cu orice preț a scaunului domnesc, singurul fapt care-i putea satisface supravalorizarea egofilică a imaginii despre sine, rolul pe care și-l atribuisse.

Fire a extremelor, ceea ce îi probează încă o dată imaturitatea psihică, în prima domnie ridică mînăstiri și se poartă ca un cucernic om de pace (se știe că și spre sfîrșitul vieții a cerut, cuprins de spaimă, să fie călugărit). Neglijează însă unul din capitolele importante ale exercitării puterii și anume, ca să folosim un termen modern, serviciul de informații. Este luat prin surprindere de dușmani (Iacob Heraclitul = Despot Vodă, cu nume predestinat – Iacob = uzurpator în ebraică, fiind în fruntea lor) și detronat.

În a doua domnie, după ce deja din prima crescuse brusc tributul la Poartă de la 17 000 de galbeni în 1551 la 30 000 în 1552, promite sultanului că, dacă îi va reda domnia, va dărîma și „va risipi toate cetățile țării” cu excepția Hotinului care servea apărării spre Polonia. A promis și s-a ținut de cuvînt. Deci în prima domnie ctitorește biserici (Slatina și Pîngărați) pentru ca în a doua să dărîme cetățile țării.

Un alt fapt care, de asemenea dă un caracter aparte măcelului este și aspectul de cursă întinsă cu premeditare și pusă în operă cu multă viclenie și meticulozitate. Capabil de o prefăcătorie caracteristică personalităților cel puțin accentuate, el invită boierii la un ospăț și reușește să le adoarmă toate temerile, deși nici aceștia nu erau niște mie-lușei fără experiență în materie de vicleșuguri și trădare. Reiese deci în mod clar că fapta a fost pusă la cale cu mult timp înainte și a fost deci săvîrșită cu conștiința păstrată. Ea nu poate fi pusă deci pe seama unui episod confuzional toxic sau de altă natură sau pe seama unei stări crepusculare cu voalarea și, respectiv, îngustarea conștiinței.

Dibăcia diabolică și meticulozitatea cu care a fost pregătită și executată fapta, exclud de asemenea existența unor fenomene de deteriorare intelectuală simptomatice unui eventual sindrom psihoorganic.

Elementele productive psihotice lipsesc de asemenea. Nu sînt menționate nicăieri și nici nu pot fi deduse fenomene de tip halucinator-delirant. Nu poate fi vorba de idei *delirante* de grandoare deoarece subiectul a fost *realmente* primul om din stat, cel mai puternic om din țară, a ocupat funcția supremă, rangul cel mai înalt la care putea rîvni un muritor din țara lui. Ar fi fost delirant dacă ar fi vrut să devină Dumnezeu sau Sultan la Constantinopol de exemplu. Într-un singur punct putem aduce în discuție intensitatea psihotică și anume în zona suspiciozității și a neîncrederii anxiogene, a persecuției-persecutării, a interpretării și relației deci în zona posibil paranoiacă a structurii personalității sale. El pune în aceeași oală și oameni nevinovați alături de cei vinovați și îi ucide pe toți. Poate oare acest fapt să fie pus pe seama unor idei delirante de otrăvire de exemplu în cadrul unei psihoze paranoiace? Credem că nu. Paranoia psihotică inventează în întregime fapte de un absurd flagrant ori o fi otrăvit, cum se pare că s-a și întîmplat pînă la urmă și cum au pățit și alții înainte, este un fapt la care e mai anormal să *nu* te gîndești decît să te gîndești în situația dată (mai ales că el însuși a încercat să-l otrăvească pe Iacob Heraclitul pe care îl bănuia că uneltește să-l detroneze). Este vorba deci doar de exagerarea unor fapte existente sau bănuite, dar perfect verosimile și prin urmare este exclusă și de aici intensitatea psihotică.

Despre schizofrenie nici nu poate fi vorba neexistînd nici un indiciu de disociere discordantă, de ambivalență și autism.

Hepertimia negativă nu poate fi nici ea de intensitate psihotică. Psihoza depresivă sau monopolară depresivă mai modern, poate să ducă mai degrabă la suicid decît la homicid. Deși este recunoscută legătura psihologică dintre homicid și suicid, în psihoza depresivă homicidul poate avea loc în cadrul unui raptus de agitație catatonică, se efectuează asupra unor persoane iubite și are un caracter delirant-altruist și nu de apărare. Atunci cînd se săvîrșește un omor în scop de apărare, el se datorează unei motivații de persecuție-persecutare de tip paranoiac. Și hiperperseverența

în atingerea scopului, prezentă la subiectul nostru, este un argument care pledează de asemenea pentru o *structură paranoiacă cel puțin accentuată* a personalității sale.

Analizînd comportamentul net deviant al subiectului ca „rezultanta vectorială a interacțiunii dintre factorii subiectivi individuali de personalitate și cei situaționali” în întrepătrunderea lor intimă, putem afirma fără teama de a greși că la Alexandru Lăpușneanu fapta comisă se datorează în mult mai mare măsură factorilor subiectivi individuali decît celor ambientali.

Există desigur și posibilitatea ca Lăpușneanu să nu fi intenționat inițial să-și ucidă toți invitații. Este la fel de posibil să fi vrut să-i prindă și să-i omoare doar pe cei pe care îi știa clar vinovați. În momentul în care gărzile palatului au vrut să-i aresteze pe cei vinovați, se poate ca toți boierii prezenți să se fi speriat și să scoată săbiile pentru a se apăra și doar atunci să se fi produs la Lăpușneanu acel „acting out” (trecerea la act cu caracter de raptus) care l-a împins să dea ordin să fie toți măcelăriți. Este un fapt bine cunoscut că în geneza oricărui comportament aberant și victima sau victimele au un rol important (există figuri care cer palme și figuri lângă care nu poate sta nici măcar un gînd rău), aceasta nu schimbă cu nimic însă structura deviantă a personalității subiectului comportamentului aberant.

În concluzie:

1. Alexandru Lăpușneanu nu se afla în stare de demență în momentul săvîrșirii faptei;
2. Analiza documentelor duce la confirmarea existenței la el a unor tulburări psihice care se pot încadra în tabloul unei dezvoltări disarmonice a personalității, cu rol determinant în săvârșirea faptei dar despre care nu se poate spune că i-a afectat discernămîntul și
3. El nu avea capacitatea mintală necesară pentru evaluarea consecințelor pe termen lung ale actelor sale sau dacă o avea, aceste consecințe negative nu îl interesau, ceea ce întărește diagnosticul de dezvoltare disarmonică a personalității.

În încheiere autorul revine asupra citatelor de la început și își exprimă convingerea, bucuros că acele timpuri cumplite au trecut, că într-un viitor (poate nu atât de îndepărtat) omul va deveni o ființă mult mai aproape de perfecțiune decât astăzi și că la pregătirea și construcția celui viitor este chemat să participe cu personalitatea sa fragilă și modestă și psihiatrul.

Cît despre subiectul nostru, mai mult imaginar decât real, odată expertiza consumată, pedeapsa și ea imaginară desigur, rămîne să-i fie stabilită de instanță, adică de dvs.

Bibliografie selectivă

1. Darwin Charles, *Amintiri despre dezvoltarea gândirii și caracterului meu*, Ed. Academiei, București, 1962.
2. Benon R., *Petit traité de médecine légale-Neuro-psychiatrie*, Paris, Vigot Frères, 1953.
3. *Psichiatria medico-legală. Manual pentru școlile juridice*, publicat de un colectiv de autori de la Institutul Serbski din Moscova, Traducere CDM, 1953.
4. Brânzei P., Scripcaru Gh., Pirozynski T., *Comportamentul aberrant în relațiile cu mediul*, Ed. Junimea, Iași, 1970.
5. *Psichiatria medico-legală*, Raport OMS, Sienna, 1975.
6. Pamfil Eduard, *Srisoare postumă (și confidențială) către un psihiatru omolog din secolul XXI*, prezentată la Socola, 1985.
7. Ey Henri, Bernard P., Brisset Ch., *Manuel de Psychiatrie*, Ed. Masson, Paris, 1974.
8. Negruzzi Costache, *Alexandru Lăpușneanu și alte scrieri*, Ed. Militară, București, 1985.
9. Ureche Grigore, *Letopisețul Țării Moldovei*, Ed. Minerva, București, 1978.
10. Giurescu Constantin, *Adevăratul chip al lui Alexandru Lăpușneanu*, Magazin Istoric, nr. 6, pag. 46 și urm., București, 1971.
11. *Literatura română veche*, Ed. Tineretului, București, 1970.
12. Iorga Nicolae *Istoria poporului românesc*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985.